

fra Lujo Milićević (1919. – 1945.)

Opći podatci

Jedan od brojnih mladih franjevac koji je stradao na Križnome putu u proljeće 1945. bio je i fra Lujo Milićević, klerik svećenik. Rodio se u Studencima 23. rujna 1919. od oca Ivana i majke Jele. r. Sivrić. Krsno ime bilo mu je Nikola. Četverogodišnju pučku školu pohađao je u Ljubuškom nakon čega su ga roditelji kao sposobnog đaka poslali u franjevačku gimnaziju na Širokom Brijegu, gdje je ostao osam godina (1931. – 1940.), s prekidom od godinu dana nakon 6. razreda (1937./38.). Naime, tu je godinu proveo u franjevačkom novicijatu na Humcu. Potom se vratio na Široki Brijeg i završio 7. i 8. razred gimnazije. Nastavio je odmah s filozofsko-teološkim studijem koji je pohađao na franjevačkoj bogosloviji u Mostaru, počevši od 1940., a prema nekim vijestima možda kratko i na Katoličkom bogoslovnom fakultetu u Zagrebu. U franjevački red stupio je na Humcu 11. srpnja 1937. Jednostavne zavjete položio je 12. srpnja 1938., a svečane na Humcu 12. srpnja 1941. Za svećenika ga je u Mostaru 22. kolovoza 1943. zaređio mladi biskup mons. Petar Čule kojemu je to bilo prvo ređeње mladića za svećenike.¹



I njegov mlađi brat Jure obukao je redovnički habit, preživio rat, ali nakon toga je napustio zajednicu. Jure je rođen 5. veljače 1922. Franjevački habit obukao je 1939. i uzeo ime Domagoj. Svečano je zavjetovan 1943. Zajednicu je napustio 9. studenoga 1946. nakon što je tri dana prije dobio dispenzu od vječnih zavjeta.² Poslije je Jure postao liječnikom, a život je i radni vijek proveo u Sjedinjenim Američkim Državama.³ U Arhivu Provincije sačuvan je jedan dopis koji je tajnik Provincije uputio Blagi Milićeviću, na njegov zahtjev, da su fra Alojzije i fra Domagoj njegova braća i franjevački klerici te da nemaju ništa sa svojom kućom u Studencima niti kuća od njih ima ikakve radne pomoći.⁴ Vjerojatno je Blago, kao jedini hranitelj u kući, navedenu

potvrdu tražio u svrhu oslobađanja od vojne obveze.

Redovnički život i studij

Fra Domagojev naraštaj u novicijatu bio je brojčano velik, ali je zanimljivo da su mu neki od kolega uskoro napustili zajednicu. S njim su, dakle, obučena još četrnaestorica: Urban Barišić, Boris Božić, Blago Brkić, Nevenko Dugandžić, Krešimir Jukić, Bosiljko Kordić, Teofil Leko, Darinko Mikulić, Srećko Pejić, Rudo Prlić, Eugen Tomić, Stanko Vasilj, Andrija Topić i Ljubomir Zorić. Zajednicu su napustila petorica: Srećko Pejić i Rudo Prlić (iz zajednice su otišli 1941.), Boris Božić i Nevenko Dugandžić (otišli 1943.), a Urban Barišić kao svećenik 1949. Fra Ljubomir Zorić preminuo je 10. studenoga 1944. kao mladi svećenik klerik u Mostaru, a fra Bosiljko Kordić u Zagrebu 3. prosinca 1947. od tuberkuloze.⁵ Fra Lujinu su sudbinu doživjela još dvojica: fra Darinko Mikulić (ubijen u Krapini 4./5. lipnja 1945.) i fra Andrija Topić (ubijen na Kočerinu 20. svibnja 1945.). Rat su preživjela petorica: fra Krešo Jukić († 1971. u Mostaru.), fra Teofil Leko († 1990. na Š. Brijegu), fra Eugen Tomić († 2005. na Humcu), fra Stanko Vasilj († 1993. na Humcu), a jedini

¹ Arhiv Provincije, osobni karton; *Imenik franjevaca*, str. 63., br. 566.; Usp. Č. MAJIC, *Zgaženi cvijet u rasadištu »devetorice«*, Naša ognjišta, br. 10/2008., str. 25.

² Arhiv Provincije, *Imenik franjevaca*, str. 66, br. 587.

³ A. BAKOVIĆ, *Hrvatski martirologij XX. stoljeća*, Zagreb, 2007., str. 444.

⁴ Dopis br. 424/42 od 12. lipnja 1942. (Arhiv Provincije, SP, sv. 136, f. 96).

⁵ Arhiv Provincije, *Imenik franjevaca*, str. 63. – 64.

je do danas živ fra Blago Brkić (Široki Brijeg). I od njih su četvorica bila u komunističkom zatvoru: fra Blago Brkić, fra Krešo Jukić, fra Teofil Leko i fra Stanko Vasilj. Teško je doista u ono vrijeme bilo biti fratar!

Po svršetku novicijata na Humcu fra Lujo se s kolegama – kako je onda bilo uobičajeno – vratio na Široki Brijeg, gdje su dovršili 7. i 8. razred gimnazije (1938. – 1940.). Nakon toga je opet na Humcu gdje studira filozofiju, i gdje je, čini se, započeo i teologiju (1940. – 1943.), jer u Mostaru nije bilo sigurno ili nije bilo dovoljno mjesta za sve bogoslove na studiju teologije.⁶

Za vrijeme studija na Humcu magistar bogoslova fra Mile Leko nije bio zadovoljan njegovim ponašanjem. O tome je 6. prosinca 1940. poslao pritužbu provincijalu fra Krešimiru Pandžiću objašnjavajući da je s njim imao neugodan slučaj. Fra Lujo je, naime, 4. kolovoza (dakle četiri mjeseca prije meštrova pisma!) bio ovdje u sjemeništu sa svojim bratom i predao gvardijanu 50 dinara da se nabave dva *Kalendara sv. Ante*, jedan njemu, jedan bratu – ali je to učinio bez znanja meštra. Kad ga je ovaj upozorio, rekao je: »Moja je savjest čista!« Meštar ga je upozorio i na neke druge propuste (jelo u sobici, izlaz iz dvorišta...). Odgovarao je, piše meštar, s arogancijom. »Inače je kod

molitve uspravan kao i u drugim činima.« Meštar moli provincijala za savjet. Dok je pisao taj dopis, došao je fra Lujo u njegovu sobu pitati oprost, ali to je učinio, kako je meštar kasnije saznao, po fra Bogomi-

rovu savjetu.⁷ Provincijal je odgovorio dosta oštro: »Milićevića se ponešto sjećam s te strane u nekim ranijim razredima na Š. Brijegu. Kao klerik bio mi je u školi uredan. Pozivanje na svoju savjest proti redovničkom posluhu odaje smušenu savjest i plitko razumijevanje za redovnički život. Tu površnost klerik ima odakle naučiti. Zadaća je i sveta dužnost solidna sjemeništa da takove zastrane pojave radikalno eliminira. Prosudi, je li zbilja nepopravljiv habitus. U tom slučaju ostaje mu lijek isključenja.« Ako se pak radilo o »časovitoj pre nagljenosti«, nastavlja provincijal, treba postupiti mudro, ali i taktiziranje ima granica. »Mi imamo dovoljno pravih zvanja, ne moramo bilo koga u sjemenište primiti niti svakoga i pod svaku cijenu zadržavati.« Selekcija mora postojati, kao i zdrav odgoj pripravnika: »Suhe grane neka otpadnu.«⁸ Danas nama ovako teške riječi zbog takvih neznatnih prijestupa izgledaju pretjerane i pomalo smiješne. Tada je valjda tako bilo. Ili se možda radi-

lo o pretjeranoj zeloznosti meštra fra Mile i pretjeranoj strogoći provincijala fra Kreše?!

Fra Lujo je, izgleda, bio živahna duha, ali je ustrajno kročio naprijed. Smrt ga je snašla u tenkovskim rovovima u Mariboru.

Fra Luju za subđakona zaređio je biskup Čule u Dubrovniku 8. kolovoza 1943.⁹ Za svećenika je zaređen

22. kolovoza 1943. u Mostaru, a potom je u Mostaru nastavio studij bogoslovije. Zbog ratnih neprilika i bombardiranja fra Lujo je sa skupinom od još 12 bogoslova u ožujku 1944. premješten u Veljake gdje su trebali nastaviti studij.¹⁰ U Veljacima se nalazilo 13 bogoslova: fra Blago Brkić, fra Bosiljko Kordić, fra Lujo Milićević, fra Urban Pavković, fra Eugen Tomić, fra Stanko Vasilj, fra Darinko Mikulić, fra Radvan Petrović, fra Ljubo Zorić, fra Krešimir Jukić, fra Ivo Bagarić, fra Svetislav Markotić i fra Ljudevit Rupčić. To znamo na temelju jednog njihovog dopisa provincijalu u kojem traže da se župnik fra Slavko Luburić premjesti iz Veljaka.¹¹ Ni tu nisu ostali dugo. Provincijal je nastojao bogoslove odmaknuti što dalje od ratnih zbivanja, a Veljaci su, zbog partizana iz Zabiokovlja, postali nesigurni. Fra Luju je s fra Eugenom Tomićem odredio za Mostarski Gradac. Ipak se naknadno predomislio jer je Gradac bio siromašna župa pa je fra Luju odredio za Gorance.¹²

⁶ Arhiv Provincije, Tabule za dotične godine.

⁷ Arhiv Provincije, SP, sv. 131, f. 491.

⁸ Provincijalov odgovor od 12. prosinca 1940. (Arhiv Provincije, SP, sv. 131, f. 492).

⁹ Dopis Provincijalata Biskupskom ordinarijatu u Mostaru od 18. kolovoza 1943. (Arhiv Provincije, SP, sv. 140, f. 322).

¹⁰ Dopis fra Jerke Mihaljevića, prefekta bogoslova, provincijalu od 20. ožujka 1944. (Arhiv Provincije, SP, sv. 148, f. 152. – 154., pogriješno poredano!).

¹¹ Bogoslovi iz Veljaka pisali su o tome provincijalu 10. svibnja 1944. Navode da župnik fra Slavko uopće nije u stanju vršiti svoju službu. To javljaju radi dobra njih u Veljacima, ali onda i cijele Provincije. »Ovdje nema nikakvih ličnih interesa, nego samo razlozi dobra i časti.« Trojica posljednjih nisu potpisala zahtjev bogoslova (Arhiv Provincije, SP, sv. 143, f. 33).

¹² Dopis fra Zlatku Sivriću, župniku u M. Gracu, od 14. kolovoza 1944. (Arhiv Provincije, SP, sv. 144, f. 40).

Kako se teško tada putovalo i koliko je bilo poteškoća s izvršenjem najobičnijeg naloga, možda najbolje pokazuje upravo fra Lujin slučaj. O tome svjedoči oštar dopis provincijala fra Lea Petrovića svećenicima bogoslovima fra Eugenu i fra Luju od 14. kolovoza 1944.: »Ja sam vam naložio još 8. kolovoza da se smjesta uputite u M. Gradac.(...) Vi, mjesto da slušate naloge starješine hodate nekuda i zadržajete se na putu bez znanja i odobrenja.« Naređuje im da se smjesta upute u Gradac. U Gracu neka ostane fra Eugen, a fra Lujo nakon odmora od jednog dana neka se uputi u Gorance. Neka po dolasku odmah jave gdje su se zadržavali tih 5-6 dana i zašto. Nada se da se samovolja ne će opetovati.¹³ Već je sutradan odgovorio fra Lujo sa Širokog Brijega. Razlog je u tome što je putovao pješice, pa su mu se sandale raspale, te je hodao bos i sa žuljem na nozi. Posudio je jedne sandale u gvardijana na Širokom Brijegu, a svoje dao postolaru. Ne može dalje dok se ne poprave: bos ne može preko brda, u Gorance. »Čim sandale budu gotove, odmah idem i odmah ću vam službeno javiti, da sam dopro do naznačena cilja.«¹⁴ Provincijal mu je pisao 17. kolovoza. Čudi se: fra Lujo je iz Veljaka prošao bos i sa žuljevima preko Vukodola, predgrađa Mostara, a nije svratio u mostarski samostan na okrepu i zbog promjene sandala, nego je pješao na Široki Brijeg?! K tome, mogao je kolima

stići iz Veljaka u Mostar bez poteškoća, a ne sve te stvari vući pješice. Neka se pokaže u Gorancima pred fratrima i pukom. Pozdravlja fra Emila Stipića, župnika, i fra Placida Pandžića.¹⁵ Istoga dana fra Lujo se javio provincijalu iz Goranaca: »Dopeljao sam u mjesto. Ščepio sam se čiste goranačke žave (zraka, op. R. J.). Hvala Vam na susretljivosti. Sa dužnim poštovanjem o. Lujo M.«¹⁶ Čini se da nije bio najsretniji svojim novim prebivalištem. Iako uskoro zahvaljuje provincijalu na razumijevanju (možda je to doduše bilo napisano ironično!?), ipak žali što se ne nalazi u mjestu u kojem ima grožđa!¹⁷

U Gorancima je fra Lujo ostao tek kojih mjesec dana. Nakon toga su organizirana predavanja za bogoslove na Čitluku. Smještene su bili u novi dio franjevačke rezidencije koji još nije bio izrađen. O dvanaestorici žitelja župne

kuće na Čitluku krajem studenoga 1944. izvjestio je prefekt studija i profesor fra Rufin Šilić, na običnom komadiću papira: »Svi smo dobro.(...) Držimo školu već 15 dana. Nitko nas nije krećao. U kuću nitko nije dolazio. Nije nam ništa uzimano. Kod nas su stanovali 3 dana 80 kazališnih glumaca. Bili su izvanredno lepi i prijazni. Sada smo zdravi. Fra Jako je poslao fra Tomu u Blizance, dok drugog providite. Život normalan i sve uredno!«¹⁸ Tu su uz fra Rufina bila još četvorica svećenika, vjerojatno pastoralaca (domaćih i izbjeglica), a klerici su bili: fra Blago Brkić, Urban Pavković, Hadrijan Sivrić, Ivo Bagarić, Ferdo Vlašić, Julijan Petrović i Lujo Milićević. O njihovu kratkotrajnom boravku na Čitluku usputno je pisao fra Blago Brkić u svojim uspomena.¹⁹ S Čitluka su pobjegli pred partizanima krajem 1944., vjerojatno u prosincu.

Kazališnih glumaca. Prošli su izvanredno lepi i prijazni. Sada smo zdravi. Fra Jako je poslao fra Tomu u Blizance, dok drugog providite. Život normalan i sve uredno. Fra Rufin
Čitluk
26. 11. 1944

Izvjешće fra Rufina Šilića, na komadu papira, o bogoslovima na Čitluku krajem studenoga 1944.

¹³ Arhiv Provincije, SP, sv. 144, f. 42.

¹⁴ Dopis provincijalu od 15. kolovoza 1944. (Arhiv Provincije, SP, sv. 144, f. 43).

¹⁵ Arhiv Provincije, SP, sv. 144, f. 41.

¹⁶ Arhiv Provincije, SP, sv. 144, f. 69.

¹⁷ Dopis provincijalu od 20. kolovoza 1944. (Arhiv Provincije: SP, sv. 144, f. 86 – spis nedostaje, ali je kratki sadržaj sačuvan u Urudžbenom zapisniku).

¹⁸ Dopis provincijalu od 26. rujna 1944. (Arhiv Provincije, SP, sv. 144, f. 552a).

¹⁹ B. BRKIĆ, Od Hercegovine do Konga, str. 12. – 13.

Smrt

Kakav je daljnji put fra Luje Milićevića, svećenika bogoslova, nisam uspio pronaći u izvorima. U Arhivu Provincije o tome nema ni riječi. Čini se da je poslan da studij nastavi u Zagrebu kamo je mogao doći u prvim mjesecima 1945.²⁰ Možemo samo pretpostaviti da je odatle sa stotinama tisuća bjegunaca pred partizanima dospio u svibnju 1945. na austrijsku granicu te u povratku bio ubijen. Imenik franjevacu Hercegovačke franjevačke provincije kratko govori o njegovoj smrti: »Mjeseca svibnja 1945. poginuo negdje u Sloveniji (Maribor).«²¹ Njegov kolega fra Blago Brkić piše o njemu: »Fra Lujo Milićević ubijen je na križnom putu 1945.«²²

Prema podatcima do kojih je došao dr. fra Častimir Majić, fra Lujo se s kolegom fra Darinkom Mikulićem iz Hercegovine zaputio u Zagreb, »gdje je na katoličkom fakultetu zagrebačkog sveučilišta završio konačne tečajeve bogoslovlja«. Razlog odlaska bila je velika nesigurnost u Hercegovini zbog teških borbi krajem 1944. i početkom 1945. Stanovali su u franjevačkom samostanu na Kaptolu. Prema istim podatcima, fra Lujo i fra Darinko rastali su se u kaptolskom samostanu: prvi je pošao na put u neizvjesnost prema austrijskoj granici, a drugi je ostao u Zagrebu. Nijedan nije preživio!²³

Don Anto Baković pronašao je i objavio podatak da je fra Lujo

na povratku s austrijske granice s mnoštvom drugih vojnika i civila dospio u logor u Mariboru. S njim je bio i njegov brat Jure (fra Domagoj). »Kad je Jure vidio da sve koji su u odori izdvajaju i odmah strijeljaju, on je molio svoga brata fra Luju da skine habit i bude u civilu. Fra Lujo je odgovorio da se on zavjetovao na fratarski habit i da ga ne će skinuti, nego će ga nositi do kraja života. Došli su udbaši, oficiri, KOS-ovci i razdvojili dva brata te iste večeri ubili fra Luju u velikoj grobnici u Mariboru, gdje je sahranjeno oko 60 tisuća nedužnih Hrvata.«²⁴ Nisam siguran je li ovo točan podatak ili je nekritičko idealiziranje stvarnosti. Svakako, prema svjedočanstvu jedne časne sestre, rodom iz Kiseljaka, a na službi u Mariboru, ona je fra Luju vidjela u partizanskom logoru te mu je štoviše donosila hranu u taj logor. S fra Lujom je, u razdoblju otprilike između 15. i 21. svibnja 1945., u istome logoru vidjela i fra Svetislava Markotića. Obećali su joj bili da će doći i sutra kako bi se s njom susreli, ali nisu došli ni taj dan, a ni ikada kasnije, na temelju čega se gotovo s potpunom sigurnošću može zaključiti da su iste te večeri bili odvedeni iz logora i s mnoštvom drugih vojnika i civila ubijeni i ubačeni u velike antitenkovske rovove u blizini Maribora.²⁵ Fra Častimir Majić donosi i precizan datum fra Lujine smrti: »Ubijen je u maršu smrti 18. svibnja kod Maribora u Sloveniji«²⁶, ali je to

danas uistinu nemoguće utvrditi s potpunom sigurnošću. Može se samo reći da je to bilo otprilike oko toga nadnevka.

Zanimljivo je navesti da je fra Lujo jedan od likova u knjizi Ivana Aralica *Četverored*. Prema njegovoj interpretaciji fra Lujo je jedan među tisućama hrvatskih vojnika koje partizani pješice gone s Bleiburškog polja preko Slovenije. Dospio je do Maribora. Tu je bio svrstan u skupinu »ustaše«, makar on s ustašama doslovce nije imao ništa, nego je na početku bijega u Zagrebu prije nekoliko dana skinuo habit i obukao vojničko odijelo, novo, bez ikakvih oznaka, budući da je u vojničkom odijelu lakše putovati nego u civilnom ili u habitu. Egzekucija Hrvata uslijedila je u logoru u Tezanskoj šumi u blizini Maribora. Nakon što su ih u barakama skinuli do gola, partizani su ih odvozili kamionima do nedalekih tenkovskih rovova. Tu su nemilosrdno ubijani i padali su u te široke rovove. Dužina rovova bila je oko dva i pol kilometra, širina nekoliko metara. Sve je bilo ispunjeno mrtvim tijelima hrvatskih vojnika i civila. Jedno od njih bilo je i tijelo fra Luje Milićevića.²⁷ Ne znam što je ovdje stvarnost, a što piščeva fantazija, ali svakako Aralićini podatci odgovaraju i franjevačkim izvorima prema kojima je fra Lujo stradao u blizini Maribora i ubačen u protutenkovski rov. ✍

²⁰ Držim da ne može biti točno da je fra Lujo »zadnju godinu teologije završio na Teološkom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu« (A. NIKIĆ, *Hercegovački franjevački mučenici 1524. – 1945.*, Mostar, 1992., str. 160.), jer je prema gore navedenim izvorima jasno da je on akademsku godinu 1944/45. započeo na Čitluku s drugim kolegama i da je tu ostao dok se moglo, dakle vjerojatno do kraja 1944. ili početka 1945. Tek je tada mogao otići u Zagreb. Tako u Zagrebu nije proveo »zadnju godinu« studija, nego samo koji mjesec.

²¹ Arhiv Provincije, Imenik franjevacu, str. 63., br. 566.

²² B. BRKIĆ, *Od Hercegovine do Konga*, str. 12.

²³ Č. MAJIĆ, *Zgaženi cvijet u rasadištu »devetorice«*, str. 25. Prema svemu sudeći, ipak ni fra Darinko nije ostao u Zagrebu, nego se i on uputio prema austrijskoj granici. Samo je tako, naime, mogao dospjeti u samostan u Krapini odakle su ga partizani početkom lipnja 1945. odveli i ubili, vjerojatno u Maceljskoj šumi (usp. A. NIKIĆ, *Hercegovački franjevački mučenici*, str. 157.).

²⁴ A. BAKOVIĆ, *Hrvatski martirologij XX. stoljeća*, str. 444.

²⁵ Svjedočanstvo u Arhivu Vicepostulature na Humcu. Usp. A. BAKOVIĆ, *Hrvatski martirologij XX. stoljeća*, str. 444.

²⁶ Č. MAJIĆ, *Zgaženi cvijet u rasadištu »devetorice«*, str. 25.

²⁷ I. ARALICA, *Četverored*, ZNANJE, Zagreb, 1999., str. 153. – 179. passim.

Dekret pape Urbana VIII. U skladu s dekretom pape Urbana VIII. i uredbom II. vat. sabora izjavljujemo da ne želimo preteći sud Crkve kome se potpuno podvrgavamo. Riječi »mučenik«, »mučeništvo«, »čudesa« i slično imaju u ovom glasilu samo vrijednost ljudskog svjedočenja.

STOPAMA POBIJENIH

glasilo Vicepostulature postupka mučeništva
»Fra Leo Petrović i 65 subraće«, II., 2 (3)

Nakladnik:

Vicepostulatura postupka mučeništva
»Fra Leo Petrović i 65 subraće«

Glavni i odgovorni urednik:

fra Miljenko Stojić, vicepostulator

Lektura i korektura:

Zdenka Leženić

Adresa:

Vicepostulatura, Trg sv. Ante 1,
88320 Ljubuški – Humac, BiH;
Vicepostulatura, pp, 20352 Vid, RH
tel.: (039) 832-582
faks: (039) 832-585
e-pošta: mostar@pobijeni.info
internet: www.pobijeni.info

Grafički prijelom i tisak:

FRAM-ZIRAL, Mostar

Glasilo izlazi polugodišnje:

siječanj i srpanj

Godišnja pretplata:

BiH 6 KM, RH 24 KN,
EU 6 EUR, SAD i Kanada 10 USD

Slanje pretplate i dobrovoljnih priloga (s naznakom za što):

a) poštanskom uputnicom
b) UniCredit Bank:
žiroračun: 33 8100 2 20234 8065
devizni račun: SWIFT: UNCRBA 22;
IBAN: Ba 393380604818137482

Cijena pojedinog primjerka:

3 KM; 12 KN; 3 EUR; 5 USD

ISSN: 1840-3808

Riječ urednika fra Miljenko Stojić



Dragi čitatelji!

Lijepo je ponovno se naći zajedno. Pola godine je prohujalo kao u trenu. Naravno, puno se toga i učinilo, što ste mogli redovito pratiti preko naših internetskih stranica koje smo obnovili pa se nadam da vam je bilo ugodnije njima ploviti. Preostaje nam još ih više napuniti sadržajem tako da postanu prepoznatljiv portal glede pobijenih hercegovačkih franjevac. Ovom prilikom zahvaljujem svima onima koji su nam u tome pomogli i pridonijeli povezivanju drugih s našim stranicama.

Kroz proteklo vrijeme nipošto nismo zanemarili prikupljanje svjedočanstava još živućih svjedoka. Hvala Bogu, uspijevamo pronaći ne samo one koji prema nečijem pripovijedanju nešto znaju o tim događajima, nego i one koji su izravno nazočili nekom događaju. Izabrane dijelove određenih svjedočanstava, uz izričito dopuštenje svjedoka, počinjemo polako donositi i na stranicama ovog našeg glasila.

Novost koju smo od zadnjeg broja glasila uveli jest znanstveni simpozij. Održan je 17. svibnja u franjevačkom samostanu na Širokom Brijegu. Nadamo se da će postati tradicionalan i tako pridonijeti saznavanju istine o ubijenim hercegovačkim franjevcima, ali i o vremenu u kojem se sve to dogodilo. Oni

koji su nazočili, kao i oni koji su o svemu čitali na našim internetskim stranicama, jamstvo su da je namisao pala na plodno tlo. Simpozij su popratila i javna glasila na čemu im hvala.

Polako popunjavamo i riznicu predmeta koji se odnose na ubijene fratre. O mnogima još nemamo ništa. Zbog toga molimo sve one koji nešto posjeduju da nam to jave. Predmete ćemo snimiti i zapisati kod koga se nalaze, a na vlasnicima je hoće li ih ili ne jednoga dana darovati Vicepostulaturi koja će ih brižno čuvati i po potrebi izložiti, odnosno govoriti o njima.

I na kraju, zahvaljujem vam na širenju istine o pobijenim hercegovačkim franjevcima. Što o njima mislite, možete ne samo izreći dopisom nego i upisom u Knjigu uspomena koja se nalazi na našim internetskim stranicama. Na taj će način vaš zapis biti dostupan i drugim čitateljima pa će se i sami možda odvažiti izreći svoju misao. Naravno, ako ste na zagovor ubijenih franjevaca dobili neku milost, što prije nam to javite. Takvi znakovi zacijelo su potvrda njihove svetosti.

Ako Bog dadne, ponovno ćemo se susresti u siječnju. Vjerujem da ćemo imati o čemu pričati.

Mir i dobro!

IZ SADRŽAJA

Iz ljetopisa	4	Razgovor	33
Podsjetnik	9	Pobijeni	37
Povijesne okolnosti	18	Odjek u umjetnosti	54
Stratišta	30	Izdavaštvo	55
Svjedočenje	32	Darovatelji	55